

בהעלתך

חיבתם של בני ישראל שנכפלו בפסוק אחד חמש פעמים

הקדמה

נאמר בפרשתנו (ח, יט): "ואתנה את הלויים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל, לעבד את עבדת בני ישראל באהל מועד, ולכפר על בני ישראל, ולא יהיה בבני ישראל נגף, בגשת בני ישראל אל הקדש".

כתב על כך רש"י: "ואתנה וגו' - חמש פעמים נאמר 'בני ישראל' במקרא זה, להודיע חיבתו, שנכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמישה חומשי תורה, וכך ראיתי בבראשית רבה".

דברי רש"י על חיבתם של ישראל נפלאים, אבל יש לשאול: מדוע דווקא כאן נאמרה חיבתם זו?

אכן שאל ה"גור אריה": "וקשה: מאי ענינו לכאן שמזכיר מעלתן של ישראל כאן?" נאמרו על כך מספר תשובות במפרשים:

א. תשובתו הראשונה של ה"גור אריה"

כתב ה"גור אריה": "ויש לומר דזהו דברי ריצוי¹, שאמר ללויים: אשריכם שתזכו לכפר על בני ישראל, מזכיר הכתוב שמותן חמש פעמים בכתוב אחד, כנגד חמישה חומשי תורה, להודיע שישראל וחמישה חומשי תורה שוים, שבשביל שניהם נברא העולם, כמו שפירש רש"י בתחילת פרשת בראשית".

כוונת המהר"ל היא למה שכתב רש"י בפסוק הראשון בתורה: "בראשית ברא - אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל: בשביל התורה, שנקראת 'ראשית דרכו' (משלי ח, כב), ובשביל ישראל, שנקראו 'ראשית תבואתו' (ירמיה ב, ג)".

עולה מדברי רש"י שבשביל התורה שנקראת "ראשית", ובשביל ישראל שנקראו "ראשית" ברא אלקים את השמים ואת הארץ!

יש להעיר שלכאורה מרש"י בפסוק ו' עולה שהריצוי ללויים היה אחר. שכך כתב רש"י שם: "קח את הלויים - קחם בדברים, אשריכם שתזכו להיות שמשים

¹ יש לשאול: מדוע יש צורך לרצות את הלויים? והרי הם זכו כעת למעלה שלא היתה להם קודם! ואולי מפני שבעת הם נתונים לאהרן ולבניו.

למקום". משמע שהריצוי הוא שהם יהיו שמשים למקום, ולא שהם שמשים של בני ישראל!

יש לומר שאכן בפסוקנו יש ריצוי נוסף על גבי הריצוי שנאמר בפסוק ו': לא רק שהלויים יהיו שמשים למקום, אלא שהם גם יזכו לכפר על בני ישראל, שבשבילם נברא העולם, שזו מעלה בפני עצמה.

ב. תשובתו השניה של ה"גור אריה"

עוד כתב ה"גור אריה": "ועוד יש לפרש, שהכתוב בא להזהיר את הלויים שיהיו שומרים המקדש, שלא יקרבו בני ישראל אל המשכן, שלא יהיה קצף על בני ישראל וימותו. שהרי כל אחד מישראל חשוב כחמישה חומשי תורה, ואם מת הרי כאילו נשרף ספר תורה, כדאיתא בפרק 'האורג' (שבת קה ע"ב): 'העומד על יציאת נפש חייב לקרוע', ומפרש שם הטעם דאדם שמת - כספר תורה שנשרף, ומפרש רש"י: 'לפי שהיה יכול עוד ללמוד², וכיון שמת הרי הוא כספר תורה שנשרף. ולכך הוי טעם שפיר 'ואתנה את הלויים נתנים לאהרן ולבניו... ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש', רוצה לומר: וכי תימא: מה איכפת אם יהיה קצף וימות? על זה אמר: הרי אחד מישראל כחמישה חומשי תורה, וכשמת נחשב כשריפת ספר תורה, ולפיכך הקפדתי על תקנתך".

לפי הסבר זה של המהר"ל חיבתם של ישראל נאמרה כאן ללויים **שיזהרו לשמור על בני ישראל** כשם ששומרים על ספר תורה, כמו שנאמר בחלק הרביעי והחמישי של הפסוק: "ולא יהיה בבני ישראל נגף, בגשת בני ישראל אל הקדש". לעומת זאת לפי ההסבר הראשון של המהר"ל חיבתם של ישראל נאמרה כאן ללויים **שידעו שהם מכפרים על בני ישראל**, שחשובים כמו התורה, כמו שנאמר בחלק השלישי של הפסוק: "ולכפר על בני ישראל".

² יש להעיר שברש"י במסכת שבת (קה ע"ב) כתב: "הרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע, כדאמרינן במועד קטן (כו, ע"א) במגילה ששרף יהויקים, דכתיב: לא פחדו ולא קרעו בגדים, אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו, שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות". אבל כמו שכתב המהר"ל בשם רש"י כתב המיוחס לרש"י על הרי"ף במועד קטן (טו ע"א בדפיו) וכן כתבו מפרשים נוספים בשם רש"י: הריטב"א במסכת מועד קטן (כה ע"א בד"ה "כל העומד על המת") וה"נימוקי יוסף" שם על הרי"ף (טו ע"א בדפיו) וה"כסף משנה" על הרמב"ם (פ"ט מהלכות אבל הי"א). ובהערה בגליון ה"כסף משנה" במהדורת הרב פרנקל כתוב: "הובא [מפירושו רש"י האמיתי למועד קטן (כה ע"א)]. יש להוסיף שכן הביא גם הטור ביורה דעה סימן ש"מ בשם רש"י, וכן כתב גם הרמב"ן בספר "תורת האדם" בתחילת פרק "ענין הקריעה" ושם הוסיף: "והוה ספר תורה!" (כל כתבי הרמב"ן מהדורת מוסד הרב קוק ח"ב עמוד נא).

ג. תשובת ה"עיקר שפתי חכמים" וה"שפת אמת"

הסבר בכיוון אחר כתב ה"עיקר שפתי חכמים": "והודיע כאן חיבתו, כלפי שאמר קודם: 'ואקח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל', שריחק את הבכורים וקירב תחתם את הלויים, לכן כפל שמותם חמש פעמים בפסוק אחד להודיע חיבתם".

כעין זה כתב ה"שפת אמת" (שנה תרל"ו) בשם חידושי הרי"מ: "על מה שכתב רש"י שנזכרו בני ישראל חמש פעמים בפסוק שחביבין כחמישה חומשי תורה. ולמה דווקא בפרשה זו? לפי שנבחרו הלויים, לא יחלש דעתן של בני ישראל בעבור זה, כי חביבין הם".

עוד הוסיף ה"אזנים לתורה", שכעת "ראו בני ישראל שנתרחקו לא רק מעבודת הקרבנות שנמסרה לכהנים, אלא גם מעבודה סביב למשכן, כמו הורדתו, הקמתו, משאו, ואפילו שמירתו, שגם זה נלקח מכלל ישראל ונמסר ללויים³. וממילא היה חשש של חולשת הדעת של בני ישראל. לפיכך רצה הקב"ה לפייסם, והזכירם במקרא זה חמש פעמים כמנין חמישה חומשי תורה".

כלומר: חיבתם של ישראל נאמרה כאן כלפי בני ישראל, שלא יחשבו שמפני שהם נדחו מעבודת המקדש הם אינם חביבים יותר בעיני ד', אלא ידעו שאף על פי שהם נדחו מעבודת המקדש, הם חשובים כמו ספר תורה.

גם ה"משכיל לדוד" כתב כעין זה והוסיף: "והראיה שתורתו הקדושה, העולה על כל העבודות, ניתנה לכל ישראל".

כלומר: לא רק שבני ישראל חשובים כמו ספר תורה, אלא עצם זה שניתנה להם התורה מלמד על חביבותם בעיני ד'. כך נאמר בפרקי אבות (פ"ג מ"ד): "חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר: 'כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזובו' (משלי ד, ב)". ולא רק שהתורה ניתנה לישראל, אלא שלימוד התורה יקר יותר מעבודת המשכן. שכך אמרו חז"ל במשנה במסכת הוריות (פ"ג מ"ח): "כהן קודם ללוי, לוי לישראל, ישראל לממזר... אימתי? בזמן שכולם שוים, אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ".

ובגמרא שם (יג ע"א) שאלו על הסיפא: "מנא הני מילי"? כלומר: מה המקור לדין זה שממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ?

³ עיין במאמר "האם הבכורות היו ככהנים או כלויים?" בפרשת במדבר.

ענתה הגמרא: "אמר רבי אחא ברבי חנינא: דאמר קרא: 'יקרה היא מפנינים' (משלי ג, טו) - מִכֶּהֶן גדול שנכנס לפני ולפנים"⁴. עולה מכאן שתלמיד חכם חשוב לא רק יותר מכהן רגיל, אלא אפילו מכהן גדול!

ד. הפיוס לישראל כחלק ממערכת הפיוסים בפרשיותינו

בפרק הקודם למדנו שמפרשים רבים הסבירו שפסוק זה נאמר כפיוס לבני ישראל, שאף על פי שהם אינם עובדים במשכן, הם חביבים כחמישה חומשי תורה. יש לציין שמלבד פיוס זה לכל ישראל, מצאנו בפרשתנו ובפרשת נשא עוד פיוסים לאנשים מיוחדים ולקבוצות שונות, בעקבות המאורעות השונים שהתחדשו במחנה ישראל בעת האחרונה:

1. פיוס לאהרן

בתחילת פרשת בהעלתך (ח, ב) כתב רש"י:
 "למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים? לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו.
 אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות".

2. פיוס למשה

דברים דומים נאמרו במדרש ויקרא רבה (א, ו) ביחס למשה רבנו: "יש זהב ורב פנינים, וכלי יקר שפתי דעת' (משלי כ, טו)... 'יש זהב' - הכל הביאו נדבתן למשכן זהב... 'ורב פנינים' זו נדבתן של נשיאים, דכתיב: 'והנשיאים הביאו' (שמות לה, כז), 'וכלי יקר שפתי דעת' - לפי שהיתה נפשו של משה עגומה עליו, ואמר: הכל הביאו נדבתן למשכן, ואני לא הבאתי.
 אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, שדיבורך חביב עלי יותר מן הכל, שמכולן לא קרא הדיבור אלא למשה: 'ויקרא אל משה'".
 יש לציין שמדרש זה אינו מדבר על הקרבת הנשיאים את הקרבנות הנזכרים בפרשת נשא, אלא על הבאת הנשיאים את אבני השהם ואת אבני המלואים לאפוד

⁴ הסביר "ערוך השולחן" (יורה דעה סימן רמו סעיף ב): "ואמרו חז"ל בריש סוטה (ד ע"ב) ובשלהי הוריות (יג ע"א): 'יקרה היא מפנינים - יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים'. עיין שם. והדרש הזה מוכרח הוא מפני דהכתיב הוא: 'מפנינים', והקרי הוא: 'מפנינים'. הוסיף הרב קאפח, בהערותיו על פירוש המשניות לרמב"ם שם: "ברור שהדרשה מבוססת על הכתיב, שהוא: 'מפנינים', שמשמעו לשון רבים: פנים לפנינים מפנינים".

ולחשן, ככתוב בפרשת ויקהל. אבל על פי מדרש זה והמדרש שהביא רש"י על אהרן, הסביר ה"אזנים לתורה" (ז, פט) שגם כאן חלשה דעתו של משה שלא הביא קרבנות לחנוכת המשכן, ופייסו הקב"ה בפסוק האחרון שנאמר בפרשת נשא: "ובבא משה אל אהל מועד לדבר אִתּוֹ, וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרבים, וידבר אליו" (ז, פט), כמו שכתוב במדרש: "אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, שדיבורך חביב עלי יותר מן הכל, שמכולן לא קרא הדיבור אלא למשה: 'ויקרא אל משה'".

3. פיוס ללויים

דברים דומים הסביר ה"אזנים לתורה" (ח, ו) גם ביחס לפרשת הלויים שבפרשתנו: כיון שחלשה דעתם שהם לא הביאו קרבנות לחנוכת המשכן, פייסו הקב"ה שהם יהיו שמישים למקום.

יש לציין שעל פי הסבר זה ניתן לענות על שאלה נוספת: מדוע פיצלה התורה את פרשת הלויים לשתי פרשיות, וכתבה את חלקה הראשון בפרשת במדבר ובתחילת פרשת נשא, ואילו את חלקה השני כתבה רק בפרשתנו? על פי הסבר זה ניתן לומר שהתורה כתבה את חלקה השני של פרשת הלויים בפרשתנו כדי ללמדנו על הפיוס שפייס ד' את הלויים.

4. פיוס לגרים

במאמר "מדוע נכתבו הפרשיות של פרשת נשא דווקא שם?" (פ"ג סעיף 2) הסברנו דברים דומים ביחס לגרים: בעקבות המנין של בני ישראל "איש למשפחתם לבית אבתם" וסידור המחנות לפי הדגלים, הרגישו הגרים דחויים, ולכן פייסו הקב"ה שהוא כביכול הקרוב שלהם, וכן הכהנים הם הקרובים שלהם, ולכן מי שגזלם ונשבע לשקר צריך להשיב את הכסף לדי, ולתתו לכהן.

ה. מקורו של רש"י במדרש

רש"י כתב בסוף דבריו: "וכך ראיתי בבראשית רבה". מפרשי רש"י⁵ העירו שלפנינו בבראשית רבה אינו נמצא מדרש כזה, אבל הוא נמצא במדרש ויקרא רבה (ב, ד-ה), וכך נאמר שם: "אמר רבי יודן: בא וראה כמה חיבב הקב"ה את ישראל, שמזכירן חמש פעמים בפסוק אחד, שנאמר: 'ואתנה את הלויים נתונים' וגו' (במדבר ח, יט).

⁵ הרב חד"ש במהדורת מוסד הרב קוק ו"לפשוטו של רש"י" לרב שמואל פינחס גלברד.

אמר רבי שמעון בן יוחאי: משל למלך שהיה לו בן יחידי, בכל יום ויום היה מצוה את בן ביתו: אכל בני? או שתה בני? אזל לבית הספר: אתא מבית הספר? כך בכל יום ויום היה הקב"ה מצוה את משה ואומר לו: 'אמור אל בני ישראל, 'צו את בני ישראל'.

אמר רבי יהודה בר סימון: משל לאחד שהיה יושב ועושה עטרה למלך, ועבר אחד עליו. אמר לו: 'מה אתה עושה?' אמר לו: 'אני עושה עטרה למלך'. אמר לו: 'כל שאתה יכול לקבוע בה אבנים טובות ומרגליות - קבע, זמרגדין - קבע, מרגליות - קבע, למה? שעתיד לינתן בראשו של מלך'. כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל - שבח, לגדלן ולפארן - פאר. למה? שאני עתיד להתפאר בהם, שנאמר: 'ויאמר לי: עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר' (ישעיה מט, ג)⁶.

סיכום

א. רש"י כתב שחמש פעמים נאמר "בני ישראל" בפסוק אחד, להודיע חיבתם של ישראל, שנכפלו אזכרותיהן בפסוק אחד כמנין חמישה חומשי תורה.
ב. שאלו המפרשים מדוע נאמרה חיבה זו דווקא בפסוק זה, וענו עליה שלש תשובות:

1. לפי ההסבר הראשון של המהר"ל חיבתם של ישראל נאמרה כאן ללויים **שידעו שהם מכפרים על בני ישראל**, שחשובים כמו התורה, כמו שנאמר בחלק השלישי של הפסוק: "ולכפר על בני ישראל".
2. לפי ההסבר השני של המהר"ל חיבתם של ישראל נאמרה כאן ללויים **שיזהרו לשמור על בני ישראל** כשם ששומרים על ספר תורה, כמו שנאמר בחלק הרביעי והחמישי של הפסוק: "ולא יהיה בבני ישראל נגף, בגשת בני ישראל אל הקדש".
3. לפי ההסבר השלישי שכתבו מספר מפרשים חיבתם של ישראל נאמרה כאן כלפי בני ישראל, שלא יחשבו שמפני שהם נדחו מעבודת המקדש הם אינם תביבים

⁶ עוד על חיבתם של ישראל עיין ברש"י הראשון בחומשים שמות, ויקרא, במדבר וכן ברש"י שמות טו, טז; יט, ה; במדבר כג, כג; דברים א, טו ודברים לג, ג. ועיין עוד במאמר "מנין בני ישראל" בפרשת במדבר בספר זה, ובמאמר "פרשת קרבנות הנשיאים – חביבות עם ישראל" פ"א בפרשת נשא בספר זה, ובמאמר "השוואת המנין בפרשת פינחס למנין בפרשת במדבר" בפרשת פינחס בספר זה, ובמאמר "שבחם של ישראל בפירוש רש"י לתורה" ב"הדר התורה" דברים בפרשת וזאת הברכה, ובעיקר בפ"א ובפ"ד שם.

יותר בעיני ד', אלא ידעו שאף על פי שהם נדחו מעבודת המקדש, הם חשובים כמו ספר תורה.

ד. מלבד הפיוס לישראל, נאמרו בפרשתנו ובפרשת נשא פיוסים גם לאהרן, ולמשה, וללויים ולגרים, בעקבות המאורעות השונים שהתחדשו במחנה ישראל באותה עת.

יהי רצון שנעסוק תמיד במעלת עם ישראל, ונתנהג בדרך של פיוס וריצוי כלפי מי שיש לו עגמת נפש וכלפי מי שהיה צורך להרחיקו ממעלתו.